

KULINÁRIS KÖNYVÉGETÉS

Vlagyimir Szorokin: *Manaraga*

„Az elmúlt nyáron az *Esquire* folyóirat irodalmi rovatának sajátos búcsúszámban Vlagyimir Szorokin szó szerint a következőt írta: »Nemrég az egyik nagy cipőboltban megláttam egy fércipőt, amely a tömegtermelés korszaka előtti stílust képviselte: érdes bőrfelület, durva sarkak, rézszegekkel kivert talp. (...) Ennek a cipőnek a kinézete mintha ezt üzenté volna: az emberiségnek elege lett az egyforma dolgokból. Nem lenne itt az ideje, hogy legalább a külsőségek szintjén visszatérjünk a darabáruhoz? A papíralapú könyv mind jobban mögötte marad az elektronikusnak, szinte már fel is hagytak a könyvnyomtatással, a példányszámok csökkennek. Számomra úgy tűnik, hogy a könyv saját magát csak akkor mentheti meg, ha darabáruvá válik, amely nemcsak a számok irányította korrall, de némiképp a Gutenberg-korszakkal is dacol. Minden könyvnek úgy kell kinéznie, mintha kézzel nyomtatták volna. A könyv fedőlapjának magán kell hordoznia a vesződéssel járó, komótos munka nyomait. A könyvnek olyan illatot kell árasztania, mint egy eredeti, megismételhetetlen tárgynak. Ha a könyv darabáruvá lesz, bástyát épít maga köré, amelyet nem tud leküzdeni a számok vezérelte világ.«¹ Ez a cipőgyártás felől a könyvtermelés, a könyvnyomtatás világába átvélő szorokini gondolat ihlette az orosz szerző legújabb, hazájában 2017-ben megjelent² és azonnal a legrangosabb irodalmi díjakkal kitüntetett³ *Manaraga* című regényét, amely bizonyos értelemben a korábbi, 2014-es *Tellúria* című alkotás folytatásának is tekinthető. Mégpedig amiatt, mert mindkét regény a nem is oly távoli jövőbe, a Második Iszlám Forradalom, az ezt követő pusztító európai háborúk, majd a Migráció korszaka utáni érába enged bepillantást. A *Manaraga* sajátos, már-már profétai természetű jóvendőlése azonban, szemben a *Tellúriában* vázoltakkal – mindenkit ki kell ábrándítanom – már korántsem antiutópia. Szorokin itt nagyon is a konkrét közelmúltból,

¹ Szorokin mondatait Galina Juzefovics idézi a *Manaraga* című regényről írott tanulmányában. Lásd: Galina Juzefovics: Kak pravilno zsecs knyigi, <https://meduza.io/feature/2017/03/04/manaraga-vladimira-sorokina>

² A magyar fordítónak, M. Nagy Miklósnak és a Gondolat Kiadónak hála pár hónappal a kötet moszkvai megjelenése után már Magyarországon is napvilágot látott az egyik leghíresebb kortárs orosz szerző legújabb regénye. M. Nagy Miklós most is a tőle megszokott magas színvonalon, sziporkázó nyelvi lelemények sokaságán keresztül vezeti végig a magyar olvasót a történeten.

³ A könyv nem sokkal a megjelenése után Oroszország legrangosabb irodalmi kitüntetésében, a Nagy Könyvben részesült, s azóta a szintén nagyon jelentős NOSZ, valamint az Andrej Belij-díjat is a magáénak tudhatja.

Gondolat Kiadó
Fordította M. Nagy Miklós
Budapest, 2017
198 oldal, 2800 Ft

valamint a most, a 21. század első két évtizedében a világban zajló társadalmi és politikai történésekből kiinduló futurológiát teremt, amelyhez zseniális szüzsét társít: a könyv, a könyvnyomtatás szerepén, szerepének megváltozásán keresztül szóló égető társadalmi, politikai és hatalmi kérdésekről, valamint az emberiség (várható) sorsáról.

Szorokin abból a vitathatatlan tényből indul ki, hogy a Gutenberg-galaxis fennállása óta az épp aktuális, hatalmon lévő elit mindig az irodalmi kánon meghatározásával be kívánta biztosítani magát. Nyilvánvaló, hogy a hatalmat gyakorlóknál az egyik vagy másik könyv preferálása nem pusztán az ízlésen alapul, hanem a politikai nézetrendszeren is. Az, hogy milyen könyveket vihetünk a jövőbe, s melyek mennek a süllyesztőbe, azaz az olvasandó és követendő, illetve az elvetendő könyvek listájának fentről jövő összeállítása az afeletti kontrollt jelenti, hogy melyik történelmi verzió a helyes, azaz a jövő melyik variánsa léphet fel orientáló minőségben.

Hogy az irodalom mennyire fontos a hatalom számára, hogy egy-egy könyv kívánatos-e vagy sem, végighúzódik ugyan a történelmünkön, de a hozzánk időben legközelebb álló és legsúlyosabb társadalompolitikai következményekkel járó „könyvkiválasztásra” mégis 1933-ban, a náci könyvégetés alkalmával került sor. A propagandaminiszter Joseph Goebbels vezette „akció” a náci hatalom számára nemkívánatos nyomdatermékek listázásával, majd megsemmisítésével jelezte: a nemzetiszocialista szellemiséggel ellentétes, illetve zsidó származású szerzők írta könyvekre a világalomra törés folyamatában nincs szükség, ezért máglyára kell őket vetni. Szerencsére az ily módon megsemmisített Brecht-, Zweig-, Jack London-, Hemingway-, Remarque-művek első kiadásait Georg P. Salzmannnak sikerült négy évtized alatt összegyűjtenie, s az Ausburgi Egyetemi Könyvtár rendelkezésére bocsátania, így ezek a zseniális alkotók által írt művek mégis olvashatók és kutathatók maradtak.

Szorokin a legújabb regényében háborzongató párhuzamot vázol fel a történelmen végigvonuló könyvégetésekkel, így az 1933-as nácik vezette szomorú eseménnyel. Egy újabb, a Második Iszlám Forradalom utáni, s ami még lényegesebb, a Gutenberg-galaxis megszűnté utáni sajátos „könyvégetést” ábrázol, melynek során a hagyományos könyvnyomtatás eltűnésével – amely „az elektromosság teljes diadalával ért véget” (11.) – a már szintén csak múzeumokban és könyvtárakban fellelhető papíralapú klasszikus műveket az erre szakosodott, jól megfizetett „postások” illegális módon „megkaparintják”, majd pedig séfek használják fel tüzelőanyagként, „rőzseként” a minőségi ételeik elkészítésére. Ez az úgynevezett book’n’grill, a könyv lapjain sütés, azaz, ahogy a grillerek nevezik: az *olvasás*. A *Konyha* nevű szervezetbe tömörült *olvasók* sajátos szubkultúrát alkotnak, amelynek megvannak a maga szabályai, s persze van saját története, már-már történelme is: „Az első steaket tizenkét évvel ezelőtt Londonban sütötték a *Finnegan ébredése* első kiadásának lángjain, melyet a British Museumból loptak el. Négy nagyszerű férfi készítette el és ette meg – egy pszichoanalitikus, egy botanikus, egy bróker és egy kontrafagottos. Így született a book’n’grill. És ezzel vette kezdetét egy nagy szenvedély, amely az elmúlt évek alatt nagyszerű hagyománnyá nemesedett... Na igen, az angolok akkoriban »megelőzték az egész földgolyót«. A négy férfiút, akik az új divattal megajándékozták a világot, elnevezték az »új Beatlesnek«: háromnak a keresztneve meg is egyezett a liverpooli banda tagjainak nevével: John, George és Paul. A kontrafagottost Gregornak hívták. Akárcsak az eredeti, az új Beatles is valósággal berobbant a háború utáni európai világba. Igen, a háború után mindenkinek, mindenkinek hirtelen óriási kedve támadt *olvasni*” (11–12.).

Annak a harminchárom éves, belorusz zsidó apától és lengyelországi tatár anyától származó, szülei pravoszláv és iszlám fundamentalisták általi üldöztetése miatt Budapesten született Gézának is, aki a mű főhőseként mint egyre jobban keresett book’n’griller sajátos pikareszk regény formájában járja „tudományával” a világot. *Olvas* Franciaországban, Németországban, Svájcban, Norvégiában és Erdélyben is. De kizárólag

oroszklasszikusokat hajlandó feláldozni a művészete oltárán. Így készít például tokhalsaslikot *A felkegyelműn*, garnélarákot Csehov-novellákon vagy rib-eye steaket a *Holt lelkén*. Az orosz klasszikusokhoz való ragaszkodása ugyanakkor a Második Iszlám Forradalom utáni korszak szimptomája is: az ugyanis, hogy Géza csak klasszikus irodalommal hajlandó olvasni, nem jelenti azt, hogy hagyományos értelemben véve el is olvasta ezeket a műveket. Ám annak ellenére, hogy a Gutenberg-korszak lezárultával az olvasás olvasássá változott, a minőségi könyvek utáni vágy, s a silánynak tituláltak elutasítása mégiscsak és ismét a könyvek általi hatalom megszerzéséről és kézben tartásáról szól. Az újfajta könyvégetés tehát újfajta „könyvlistázással” is jár, s ezen keresztül – ahogyan arra Lev Danyilkin a regényről írott tanulmányában rámutat – „egy olyan társadalommal, amelyben elitcsere zajlik, de a »reakció« elit megtalálja a módját, hogyan maradhatna hatalmon a (fantom)jövön keresztül.”⁴

A book'n'grillerek világa tehát az elitcsere megakadályozásának egyik fontos eszköze, ám azt, hogy ez sikerrel jár-e, több minden kétségessé teszi. Szorokin a futurológiájában ezeket a kétségeket is beleágyazta zseniális szűzséje további fordulatos epizódjaiba. Egyfelől azzal, hogy a könyvégetés egy új és eddig nem tapasztalt verzióját tárja elénk – hisz paradox módon itt épp az égetendőnek titulált könyvek jelentik a minőséget –, s mindezt a valódi olvasás hiányának korába illeszti, arra mutat rá, hogy az emberiség – elitcsere ide vagy oda – hogyan falja fel végleg önmagát. A kulturálatlanság, a nem olvasás eleve elembertelenít, ráadásul itt a nem olvasott klasszikusokból, pontosabban klasszikusokon étel készül, amelyet az emberek elfogyasztanak, vagyis épp a kulturálatlanságukon készült étel megemésztése közben emésztenek fel végleg önmagukat. Az ember embertelené válására Szorokin példaként a szereplőit és magatartásukat állítja elénk. Vannak például olyan kliensek, akik a klasszikus olvasmányt ételként „befogadva” a szövegben ábrázolt ösztönösséget képesek csak felfogni, s a valóságban ezt élnek meg és ki. „Kuangcsouban egy pár, ledobva a ruháját, lefeküdt az asztalra, és közöselni kezdett, miközben a *Lolitán* készített cheeseburgeremet ették. Egy másik szakácsnak még pikánsabb esete volt a *Bovarynéval* Marokkóban – amour à trois. És persze ott az a híres, szomorú eset, amikor egy kliens megölte a terhes feleségét és az anyósát a *Bűn és bűnhődés olvasásán*. Egy baltás örült miatt tizenöt évet kapott egy kiváló szakács.” (25–26.)

Más kliensek megpróbálnak azzá az íróvá válni, akinek a művein a magukhoz odarendelt séf olvas. Az egyikük Tolsztojnak képzeletben magát, s író is – Tolsztoj stílusát elkorcsosítva – egy novellát magáról a klasszikus szerzőről, amelyben Tolsztoj egy mamut (!) barátságát élvezi. S a külsőségeiben valóban Tolsztojra megszólalásig hasonlító álszerző műveletlenségét, tudatlanságát jól mutatja, hogy a klasszikus szerző híres, *Mennyi föld kell az embernek?* filozófiai szintre emelt kérdését ilyesfajta, szintén csak a különböző ösztönöket kielégítő kérdésekké degradálja: „– Mennyi étel kell az embernek? Mennyi levegő kell az embernek? Mennyi ruha kell az embernek? Mennyi alvás kell az embernek?” (73–74.) Svájcban pedig Géza egy magát Nietzscheként képzelő, s az *Új Zarathustrát* író klienssel találkozik, aki már nem is „példaképe”, hanem szó szerint egy állatra hasonlít: „meztelen, hatalmas zoomorf ül az áttetsző asztalnál, és régimódi, acélhegyű tollal ír egy darab papírra. (...) Rókaarcú, pompás óriás.” (109.) A műveletlenség pedig az elembertelenedett emberek kommunikációjára is hatással van. Mark Agejev *Kokainos regényének olvasása* közben Párizsban, a Grand Operában a zenészek és az operaénekesnő nemcsak hogy él a kábítószer adta tudatmódosítás lehetőségével, de megvalósítja a bábeli zűrzavarnak a Gutenberg-galaxis végével bekövetkező új szakaszát is. Az értelmetlen beszéd netovábbját.

Ám az elállatiasodás talán legkésebb bizonyítéka az, hogy Gézát már nem holmi okos telefonok, hanem állatok: okos bolhák vezérlik az útján. A teste különböző részeire

⁴ Lev Danyilkin tanulmányát lásd: <https://daily.afisha.ru/brain/4792-o-chem-na-samom-dele-manaraga-vladimira-sorokina-obyasnyat-lev-danilkin/>

és részeibe telepedve egy zöld, egy kék és egy piros rovar segít neki. „A piros a legfontosabb, az figyel a pszichoszomatikámat + beosztja az időmet + okosabbá tesz; drága játékszer, hetes verzió, százezerért ültették be az agyam Varol-hídjába fél évvel ezelőtt. A kék, a navigációs, a hajamban legel. A zöld, az információs-kommunikációs, a fülemben lakik. (...) Ez az egész szupermodern bolhaszemélyzet másfél évnyi jövedelmembe került. De a bolháimnak köszönhetem, hogy máig is ép és egészséges vagyok. Amellett most MINDEN a fejemben van” (19–20.) – tudjuk meg a bolháira büszke Gézától.

Csak hogy hamarosan ebben az elembertelenedő világban a cipőbolti élmény apropóján felvázolt egyedi példányok iránti vágy is megszűnik. A kötet címéül szolgáló, a távoli, irodalomtól mentes Manaraga-hegy sokszorosító gépe a book'n'grillerek által olyannyira preferált Nabokov-alkotást, az *Adát* képes az oly értékes egyedi kiadványból – az első angol nyelvű, 1969-es McGraw-Hill-féle kiadásból – tömegcikké változtatni. A séfek számára hallatlan eljárás megszüntetésére, azaz közvetve a gép megsemmisítésére a *Konyha* Gézát jelöli ki, akinek utazása következő állomásaként ezt a küldetését kellene teljesítenie. Hogy sikerrel jár-e, azaz megmaradhat-e ebben az elitcsereét követelő, állativá degradálódott világban az eredeti kiadású klasszikusokhoz való ragaszkodás, vagy sem, annak eldöntését már az olvasóra bízom. De azt garantálom, hogy a szüzsé végkifejlete legalább annyira hátborzongató, mint az eddig felvázoltak. Mert igazolja, s sajátosan, Szorokinra jellemző módon viszi tovább az 1933-as könyvégetésnek szintén áldozatul esett Heinrich Heine még 1823-ból származó jóslatát: „ahol könyveket égetnek, ott végül embereket is fognak”.⁵ Heine jóslata bekövetkezett, s e jövendölést, vagyis a könyvek és az emberek párhuzamos sorsát látva mindenki elgondolkozhat, hogy ahol az történik a könyvekkel, ami, vagyis ahol az *Ada* egyedi kiadását olyan emberek sokszorosítják, teszik egyforma és felcserélhető árucikké, akik már maguk is csak próbálják utánozni az elődeiket, s csak „hasonmásai” a nagy klasszikusoknak, vajon mi fog az emberekkel történni.

---

⁵ Heine sora ráadásul azért is érdekes, mert abban a drámában, az *Almansorban* hangzik el, ahol Toledo újdonsült érseke – miután keresztény katonái 1499–1500 fordulóján visszafoglalták az Ibériai-félsziget déli részét – azt rendeli el, hogy az összes iszlám témájú könyvet, különösen a Korán városban fellelhető példányait vessék máglyára. Szorokinnál így a történelem ciklikussága is képbe kerül: futurológiájában a kereszténység helyett ismét az iszlám hódít...